
Cecilia Gärdén & Karen Nowé Hedvall
Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås
cecilia.garden@hb.se, karen.nowe@hb.se
2013

Samverkan mellan forskare och praktiker - ett forskarperspektiv

Inledning och problemformulering

Forskningsanvändning lyfts ofta fram som en del av professionell utveckling och verksamhetsutveckling, oavsett vilken bransch som avses. I många så kallade *lärande organisationer*, såsom bibliotek, talas det om *reflekterande praktiker* som strävar efter att arbeta *evidensbaserat* och att tänka på sitt lärande som *utvecklingsinriktat*. Samverkan mellan forskare och praktiker framhålls som ett sätt att främja utveckling baserad på kunskap och en stark relation mellan forskning och bibliotekspraktik uppfattas som viktig av såväl forskare som bibliotekarier. Men hur ska samarbetet gå till i hårt pressade biblioteksverksamheter? Hur kan tid läggas på att ta del av forskning? Hur kan bibliotekarier och annan bibliotekspersonal få hjälp att lyfta blicken? Hur kan chefer motivera lärande i vardagen som får långsiktiga effekter?

Vi har tillsammans erfarenheter från fyra olika projekt där forskare och praktiker samarbetat: *KUB-projektet*, kursen *Aktionsforskningsinspirerat utvecklingsarbete på bibliotek*, *Synliggörande-projektet* och *VUXBIB-satsningen*. I detta paper vill vi lyfta fram de viktigaste erfarenheterna från att forska om och med bibliotekspraktiken och visa hur forskning kan bidra till biblioteksutveckling. Vi har här valt att främst utgå från vårt eget perspektiv; forskarens.

Syfte och frågeställningar

Syftet med detta paper är att exemplifiera och konkretisera hur samarbete mellan forskare i biblioteks- och informationsvetenskap och bibliotekspraktiker kan se ut. I texten diskuterar vi följande frågeställningar:

- Hur kan forskare och praktiker samarbeta?
- Hur kan forskare stödja lärande på bibliotek?
- Vilka svårigheter och möjligheter finns med samarbete mellan forskning och bibliotekspraktik?

Teoretiskt ramverk

Vårt teoretiska ramverk hämtar vi från perspektiv som betonar samspel, deltagande, sammanhang och redskap och de senaste årens forskning om lärande organisationer och lärande i arbetslivet ur ett skandinaviskt perspektiv.

Vår syn på samverkan mellan forskare och praktiker är färgad av vår övertygelse om att både forskare och praktiker utvecklar sin kunskap i samspel med varandra. Lärande är med andra ord en social praktik och all kunskap ska förstås i sitt sociala och historiska sammanhang snarare än som en objektiv företeelse. Med detta epistemologiska perspektiv ansluter vi oss den sociokulturella ansats som den har företrätts av bland annat Lave och Wengers situerade lärteori (1991), Säljö (2000; 2005) och Engeström (1987; 1999). Lave och Wenger (1991) hävdar att lärande inte bör ses som en isolerad företeelse där individer skaffar sig kunskap i avskilda formella sammanhang, utan att alla lär sig ständigt i gemenskap med andra i så kallade praktikgemenskaper. Detta begrepp utvecklas senare framförallt i Wenger (1998). En följd blir att fokus för att studera lärande och kompetensutveckling inte längre kan ligga på hur individer tar till sig kunskap i isolerade sammanhang, som i en separat kurs, utan på hur människor deltar i gemenskaperna som finns i arbetslivets vardag, lär sig genom att samarbeta och så småningom bemästrar sina uppgifter (Lave 2008 s. 284). Säljö (2011) kritiserar på liknande sätt den traditionella uppfattningen om en dualism mellan teori och praktik (s.68). Han påpekar det problematiska med tanken om att det skulle finnas en entydig "verklighet" där studenterna går ut och tillämpar sina teoretiska kunskaper från skolan (s.77).

I ett sociokulturellt perspektiv utgår man istället från tanken att vårt sätt att se på världen och uppfatta vad som är relevant kunskap är olika beroende på vilket sammanhang vi befinner oss i. Att lära blir då inte längre synonymt med att inhämta nya fakta och färdigheter – snarare handlar det om att i sociala samspel få nya perspektiv (Säljö 2011, s.79). Engeström (1987; 1999) håller med om utgångspunkten att lärande på arbetsplatser inte kan förenklas till att individer lär in existerande kunskap. Han menar att det snarare handlar om att medarbetare tillsammans lär sig se nya mönster, agerar på nya sätt och på detta vis skapar ny kunskap som inte har funnits förut. Han beskriver en form av lärande som han kallar för expansivt lärande, som sker när medarbetare förmår reflektera över de inherenta motsättningar och konflikter som finns i deras egna aktiviteter och hitta verktyg att lösa dem (Engeström 1987).

Utifrån ett sådant perspektiv menar vi att nära samspel mellan forskare och bibliotekspraktiker leder till kunskapsutveckling för båda parter. Som forskare kan vi följa lärandet där det sker, i vardagen, och få nya perspektiv genom att bryta forskningens språk och begreppsvärld, forskningsaktiviteten, mot praktikens. Som bibliotekspraktiker kan man genom nära interaktion med forskare på samma sätt få tillgång till nya sätt att se på den egna kunskapen och de egna aktiviteterna i vardagen. Den omtalade klyftan mellan teori och praktik kan hanteras i ett sådant samspel där forskare inte betraktar bibliotekspraktiker som forskningsobjekt, eller bibliotekarier betraktar forskningen som verksamhetsfrånvärd.

Metoder för samarbete mellan forskare och praktiker

Det finns åtskilliga texter som lyfter fram att det existerar glapp mellan forskning och praktik och en rad artiklar ägnas åt att beskriva vad dessa glapp består i och hur forskare och praktiker

kan överbrygga dem (se t.ex. Haddow & Klobas 2004; Powell 2002).¹ I detta paper ämnar vi vara inriktade mot att ge exempel på lyckat samarbete med biblioteksutveckling som mål. Utifrån ett sådant sammanhang kan interaktiv forskning som aktionsforskning och följeforskning ses som ansatser eller metoder för att överbrygga glapp mellan forskning och praktik.

Interaktiv forskning

Olika former av interaktiv forskning – forskning där forskare och samarbetspartners utanför högskolan samverkar nära varandra – används allt oftare inom samhällsvetenskapen. En orsak till detta är att sådan forskning försöker kombinera forskning med högskolornas samverkansuppdrag, en annan att samhällsvetenskaperna på detta sätt kan mejsla ut en egen forskningsmetodik som passar de frågor som studeras där, snarare än att försöka ta över forskningsmetoder från naturvetenskaperna som inte passar dem. Interaktiva forskningsmetoder ”bejaktar den samhällsvetenskapliga forskningens insikt om att kunskap är kontextuellt bunden och lämnar därför bidrag till att utveckla djupare akademiska insikter om sociala skeenden som betingade av sitt lokala sammanhang” (Johannisson, Gunnarsson & Stjernberg 2008, s.11).

Ett mål med interaktiv forskning är att både den forskande praktikgemenskapen och andra praktikgemenskaper ska kunna lära sig av varandra genom direkt samarbete (Johannisson, Gunnarsson & Stjernberg 2008, s.12). På detta sätt stämmer interaktiv forskning väl överens med ett sociokulturellt förhållningssätt. För att interaktiv forskning ska kunna ha samma legitimitet som traditionellt erkända forskningsmetoder bör forskaren noga reflektera kring metodval och genomförandet av interaktiva studier, något som vi med detta paper hoppas kunna bidra med. Följeforskning och aktionsforskning är två nära besläktade ansatser i det interaktiva forskningsfältet.

Aktionsforskning

En metod för verksamhetsutveckling som tar sin utgångspunkt i praktiken är aktionsforskning.² Aktionsforskningens idé handlar om att forskare och praktiker samarbetar med syfte att forskningen uttalat ska leda till förändring av verksamheten. Samarbetet innebär därmed att två olika kunskapsfält möts, praktikerns verksamhetsnära perspektiv och forskarens vetenskapliga perspektiv. Forskarens bidrag innebär kunskaper om forskning, teori, metod och analys medan praktikern å sin sida har djupa kunskaper om sin egen dagliga verksamhet. Till formen sker samarbetet vanligtvis genom handledning. Syftet med metoden är att mötet mellan de båda fälten ska leda till ömsesidigt kunskapsutbyte och att ny kunskap skapas.

Aktionsforskningsmetoden kännetecknas av att praktikerns frågor leder processen, att en handling iscensätts, följs upp systematiskt och reflekteras över i samarbete med en forskare och att processen avslutas med dokumentation (Rönnerman 2004). De olika stegen planera – agera – observera – reflektera är delar av processen som brukar beskrivas som en spiral eller cirkel. Under arbetet används olika verktyg såsom loggbok, observation och handledning. Loggboksskrivandet gör att praktikern kan följa sin process och hur den egna kunskapen och verksamheten förändras och utvecklas. Skrivandet kan handla om vad som praktiskt ska förändras till nästa handledningstillfälle, vad som ska diskuteras med chef och kollegor eller reflektion kring forskning, litteratur och teori. Intervjuer och observationer används för att

---

¹ En kritisk diskussion av glapp mellan forskning och bibliotekspraktik finns bl.a. hos Gärdén (2013).

² Avsnittet baseras huvudsakligen på ett kapitel i antologin *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: Skolbiblioteksforskning och skolbibliotekspraktik* (Gärdén 2013, s. 91f.).

skaffa fördjupad kunskap om hur saker och ting förhåller sig i den egna praktiken.Handledningen hjälper praktikerna att upptäcka sina egna tankar och handlingar och dessa prövas mot forskaren och kollegor under gemensamma träffar (s. 14ff.).

Följeforskning

Följeforskning är en metod för utvärdering som används i EUs projekt och program.³ Anledningen till att man utvärderar genom fölieforskning är enligt Europeiska Socialfonden (ESF) att många tidigare utvärderingar inte fungerade på det vis som var tänkt. De traditionella så kallade halvtidsutvärderingarna visade sig ofta bli dyra och dessutom var det svårt att se tillbaka på sådant i projektet som låg en bit tillbaka i tiden och minnas hur man tänkte och varför man gjorde som man gjorde. En annan nackdel var att resultaten från utvärderingarna kom när projekten var avslutade, vilket gjorde att kunskaperna inte kom till sådan nytta som man skulle önska (Brulin & Jansson 2009). Idén med att forska och utvärdera genom fölieforskning handlar om ett ömsesidigt utbyte av kunskap och att bidra till att projekt bättre styr mot sina mål. Man vill också skapa goda förutsättningar för lärande. Ett annat syfte är att sprida kunskap utanför projektet så att fler kan ta del av de lärdomar och modeller som utvecklas inom projektet (Svensson & Sjöberg 2009). De som arbetar med fölieforskning är ofta konsulter eller forskare.

Följeforskning kan alltså användas som metod för utvärdering och verksamhetsutveckling där forskare och bibliotekspersonal arbetar nära tillsammans. Utvärderarna ska löpande ge synpunkter och råd genom en framåtsyftande och utvecklingsstödande ansats. Målsättningen är att skapa förutsättningar för ett kontinuerligt lärande i projekt och i bibliotekspraktik.

Erfarenheter från fyra projekt

Vi ska nu gå vidare och beskriva hur vi i fyra olika projekt har arbetat nära bibliotekspraktiken genom olika typer av interaktiv forskning. Projekten beskrivs i kronologisk ordning.

VUXBIB – folkbibliotekens stöd för vuxnas lärande

I början av 2000-talet fick Kulturrådet extra medel som skulle fördelas med syfte att öka vuxenstuderandes tillgång till biblioteksservice. Kulturrådet beslöt att fördela anslaget på tre olika vis. Man ville bidra till att 1) verka för långsiktig förändring, 2) praktiskt pröva och utveckla metoder samt 3) reflektera, diskutera och få erfarenhet. Den första delen innebar att inrätta en bibliotekskonsulenttjänst på Kulturrådet, vars uppdrag bestod i att verka för långsiktigt förändringsarbete genom att skapa nätverk för att stärka ett brett samarbete kring vuxnas lärande. Konsulenten var dessutom kontakt- och stödperson för projektledarna i sex utvecklingsprojekt. Den andra delen bestod i att satsa på sex treåriga utvecklingsprojekt. Fyra länsövergripande (Värmland, Dalarna, Östergötland, Halland) och två kommunsamverkansprojekt (Västra Gästrikland och Sydöstra Skåne)⁴ fick medel för att anställa projektledare (Gärdén et al. 2006, s. 12ff.).

Den tredje delen av satsningen syftade till att dra nytta av de erfarenheter som gjordes i utvecklingsprojekten så att de kunde användas av andra för vidare utveckling av bibliotekens arbete för att stödja vuxna i lärande. Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan vid Högskolan i Borås fick uppdraget att följa verksamheten under hela projektperioden. Organisatoriska, professionsinriktade och

---

³ Avsnittet baseras huvudsakligen på ett kapitel i antologin *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: Skolbiblioteksforskning och skolbibliotekspraktik* (Gärdén 2013, s. 92f.).

⁴ Samt ett avslutat kommunsamverkansprojekt i Botkyrka/Huddinge.

pedagogiska perspektiv, främst hämtade från biblioteks- och informationsvetenskap, användes av oss fem forskare för att analysera utvecklingsprojektets förändringsarbete. Forskningsfrågorna var ”Hur kan förändringar inom områden som syn på användare, arbetsmetoder, profession och organisation förstås inom Vuxbib?” och ” Vilka specifika dilemman och problem kommer till uttryck när folkbiblioteken utvecklar sitt stöd för vuxnas lärande och hur hanteras dessa?”. Uppdraget innebar att forskningsgruppen under ungefär tre års tid följde projekten genom intervjuer, reflekterande samtal, enkäter och dokumentstudier. Erfarenheter och resultat kommunicerades regelbundet med projektledare och projektägare samt i viss mån även andra aktörer i projekten. Konferenser och möten som arrangerades av Kulturrådet liksom två webbplatser fungerade som arenor för erfarenhetsutbyten och återkoppling.

Att synliggöra biblioteket

Projektet *Synliggör biblioteket – Identitet, image, profil* pågick mellan 2009 och 2010 med stöd av Kulturrådet och Region Halland.⁵ Projektägare och projektledare var regionbiblioteket i Halland, och projektdeltagare var de kombinerade folk- och skolbiblioteken i Onsala i Kungsbacka kommun, Vallås i Halmstad, samt hela bibliotekssystemen i Hylte och Laholm. Från början stod det klart att man i detta projekt ville lägga fokus på att inhämta och använda sig av forskning från biblioteks- och informationsvetenskap och från andra relevanta forskningsområden som till exempel strategisk information. På initiativ av projektledaren, dåvarande chef för regionbiblioteket, kom det in en forskare från institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap tidigt i processen. I den ursprungliga planen ingick att forskaren skulle vara med under hela projekttiden och också utvärdera projektets måluppfyllelse vid projekttidens slut, men planen ändrades så att hon följde projektet endast fram till sommaren 2010. I uppdraget ingick att vara bollplank till projektledaren genom att bland annat ha gemensamma planeringsmöten samt att vara forsknings- och metodstöd till projektdeltagarna. Forskaren höll i metod-workshops och föreläste om forskning som kunde belysa paradoxer som projektdeltagarna ställdes inför. Dessutom analyserade forskaren insamlad empiri - här ingick en enkät till medverkande biblioteks personal, loggböcker och statistik som insamlades av projektdeltagarna, samt observationer av deltagarmöten - och återkopplade i form av lägesrapporter till deltagarna. Syftet med dessa inslag var att bidra med möjligheter för projektdeltagarna att reflektera kring det egna arbetet i projektet utifrån relevant forskning. Dessutom publicerades en kort artikel om projektet och en reflektion om arbetet i slutrapporten. Slututvärderingen av projektet gjordes däremot av en kollega som inte hade varit involverad i genomförandefasen.

Aktionsforskningsinspirerat utvecklingsarbete på bibliotek

Aktionsforskning som metod för utvecklingsarbete har nyligen prövats i kursform av Kultur i Väst i samarbete mellan konsulenter och en forskare från institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap.⁶ Kursen *Aktionsforskningsinspirerat utvecklingsarbete* på bibliotek har erbjudits två gånger med start 2010 respektive 2012. Några bärande idéer som ligger till grund för kursen är att utvecklingsarbetet tar sin utgångspunkt i biblioteksverksamheternas förutsättningar, att utvecklingsarbetet ska leda till ny professionell kunskap, att utvecklingsarbetet grundas i aktivt samarbete med ledning samt andra personer som är involverade i verksamheten och att den egna arbetsplatsen utgör en potential för utveckling och professionellt lärande (Kultur i Väst 2011).

---

⁵ Se *Konsten att synliggöra bibliotek* (Eliasson & Jansson 2011). Projektet tilldelades 2011 Greta Rhenborgs marknadsföringspris.

⁶ Första gången kursens gavs var Lena Folkesson vid Göteborgs universitet forskarhandledare.

Kursen, i den senaste omgången, har inneburit att deltagare och handledare har träffats en gång i månaden under ungefär åtta månaders tid i Kultur i Västs lokaler i Göteborg. Tre kursdeltagare⁷ deltog i kursen och två konsulenter från Kultur i Väst fungerade som handledare tillsammans med en forskare från institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Viss kurslitteratur var obligatorisk, övrig litteratur skulle deltagarna själva söka upp. Varje träff hade ett tydligt tema och till varje träff skrev deltagarna sina reflektioner i sin loggbok och avsnitt till sina rapporter som de på så vis byggde upp efterhand som kursen fortlöpte. Den första träffen innebar en genomgång av aktionsforskning som metod och mer specifikt hur den här kursen uppfattade och arbetade med metoden. Bland annat berördes teorins roll i praktiken, olika typer av kunskap, verktyg för att arbeta reflekterande och olika undersökningsmetoder. Uppgiften som deltagarna skulle arbeta med till nästa träff innebar att söka upp och analysera aktuella styrdokument för verksamheten. Vid nästa träff fördjupade sig forskare och deltagare i hur man kan formulera en forskningsfråga eller ett problem. Var hittar man en fråga på biblioteket? Finns det något man tagit för givet som behöver analyseras mer systematiskt? Hur formulerar man en forskningsfråga? Hur avgränsar man frågan på ett rimligt vis? Till nästa träff arbetade deltagarna med sina biblioteks utvecklingshistorier, vilket gav dem ytterligare verktyg att analysera sina egna biblioteksverksamheters bakgrund och förutsättningar.

Novemberträffen innebar att deltagarna började avgränsa de utvecklingsområden som de ville arbeta med och de formulerade frågeställningar och planerade aktioner på sina bibliotek. Diskussionerna om forskningsfrågor, frågeställningar, avgränsningar och aktioner på bibliotek varvades med diskussion om teorier och forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap och erfarenheter från olika verksamheter. Deltagarnas områden ringades in till användarundervisning i källkritik för elever, språkcafé som samtalsmetod och kompetensutveckling om HBTQ-frågor. Vid nästa träff närmade vi oss metoderna för att undersöka dessa olika fenomen i biblioteket, såsom intervjuer, observationer och dokumentanalys. Vi fördjupade oss i vad *teori* egentligen är, olika sorters teori och hur teori kan användas för att se, förstå och förklara ett problem i biblioteksverksamheten. Träffen i januari ägnades till stor del åt att diskutera *analys*. Vi talade om olika sätt att analysera, hur deltagarna skulle sammanställa sitt material, etiska frågor, tolkningar och slutsatser. Till nästa träff hade deltagarna kommit längre med sina skriftliga rapporter och vi kunde diskutera hur saker och ting hörde samman, röd tråd, hur man skriver så att man underbygger sina resonemang med forskning eller empiri, hur explicit man ska beskriva sin analys och mycket annat. Till den sista träffen färdigställde deltagarna sina rapporter utifrån en utförlig instruktion och deltagarna fick avslutningsvis opponera på varandras texter.

Efter att ha varit forskarhandledare i kursen kan konstateras att aktionsforskning som metod är en verksamhetsförankrad, forskningsförankrad, hållbar men tidskrävande metod att arbeta med kompetensutveckling och verksamhetsutveckling. Träffarna har inneburit intensiva diskussioner där tiden ibland inte har räckt till, trots få kursdeltagare. I diskussionerna har praktik och erfarenhet mött empirisk forskning och teori.

KUB - kompetensutveckling på bibliotek

Från 2012 till 2014 pågår ett stort kompetensutvecklingsprojekt som heter KUB för biblioteken i fyra län: Dalarna, Gävleborg, Uppsala och Värmland. Projektet är medfinansierat av ESF, Europeiska Socialfonden. Syftet med projektet är att all bibliotekspersonalen i de fyra länen ska utveckla och stärka relevanta kompetenser. Projektet

---

⁷ Trots flera utskick och påminnelser fick kursen endast tre deltagare. Förra gången kursen gavs hade den emellertid betydligt fler deltagare.

vill att biblioteken och dess personal utvecklas i takt med användarnas behov. Ett viktigt delsyfte i projektet är att biblioteken ska utvecklas som lärande organisationer och därigenom stärka sin roll som lärandemiljö, både internt och utåt.⁸

Forskare från institutionen biblioteks- och informationsvetenskap har i uppdrag att utvärdera projektet i form av följeforskning. Att forska genom följeforskning innebär som nämnts ovan ett ömsesidigt utbyte av kunskap, kontinuerlig dialog, att forskarna kan bidra till att projekt bättre styr mot sina mål, att man tillsammans arbetar med strategisk omorientering samt att man försöker skapa lärande och offentlig debatt. Vi forskare analyserar hur projektet uppnår sina mål och syften, hur projektorganisationen fungerar utifrån olika aktörers perspektiv och hur resultaten i projektet tas om hand gällande långsiktighet. Forskningsansatsen kan därmed beskrivas som lärande, framåtsyftande och utvecklingsstödande. Vi följer projektet på nära håll och stödjer styrgruppen att kontinuerligt utveckla och uppnå projektmålen. Vi lyfter frågor om mål, metoder och analys vid lärseminarier där styrgrupp, projektteam och bibliotekschefer deltar. Vi sammanställer och presenterar information om resultat i projektet. Bland annat fyller alla som deltar i projektets formella och informella utbildningar i utvärderingsblanketter som vi forskare sammanställer och återkopplar till projektets ledning. I nuläget handlar det om flera hundra blanketter. Vi har också gjort en lägesenkät till alla bibliotekschefer i projektet vilken kommer att följas upp i projektets slutskede. Vi återkopplar också resultat och iakttagelser genom projektets blogg. För att få mer kvalitativa, verksamhetsnära, inslag har vi tre personer som regelbundet skriver loggbok och skickar till oss forskare: en biblioteksassistent, en bibliotekarie och en bibliotekschef.

För att analysera projektet knyter vi an till flera olika forskningsområden: forskning om biblioteksutveckling, biblioteken som lärande miljöer, organisations- och projektteori, kompetensutveckling, arbetsmetoder i biblioteksmiljö, utvärderingsteori och användarstudier. Det teoretiska ramverket knyter vi till metoder, dokumentation och spridning av resultat. Vi följer därmed projektet med en kombination av kvantitativ och kvalitativ processtödande utvärdering.

I följeforskning är man därmed väldigt nära det man studerar, t.o.m. en aktiv del av processen. Som forskare är det lätt att bli uppslukad av allt vi skulle vilja analysera och ta del av och frågor om närhet och distans är ständigt närvarande. Även om effekterna av kompetensutveckling, vilket är projektets långsiktiga syfte, är svåra att bedöma så hoppas vi att utvärderingen i sig kan bidra med att alla deltagare i projektet tänker om lärande och kompetensutveckling på ett nytt sätt efter projektet.

Resultat

Genom beskrivningen ovan av hur vi har arbetat i fyra olika projekt har vi gett exempel på hur forskare och praktiker kan samarbeta, vilket besvarar en av tre frågeställningar vi lyfter fram i det här konferensrapportet. De andra två frågeställningarna, hur forskare kan stödja lärande och kompetensutveckling på bibliotek och vilka svårigheter och möjligheter som finns med samarbete mellan forskning och bibliotekspraktik, diskuteras nedan.

Metoder för att stödja lärande

Som beskrivits ovan är en utgångspunkt för interaktiv forskning med en sociokulturell ansats att lärande sker mellan människor, i vardagen, och i de ovan beskrivna fallen ville vi stimulera lärande mellan forskarpraktikgemenskapen och bibliotekspraktikgemenskaper. Det är viktigt att upprepa att målet alltså inte bara är att forskare stödjer lärande i bibliotekspraktiken, utan lika mycket att bibliotekspraktiken stödjer forskarnas lärande och förståelse, som sedan

---

⁸ Läs mer om KUB: <http://kubprojektet.wordpress.com/>

uttrycks i forskningspublikationer och andra vetenskapliga kanaler. I detta paper fokuserar vi dock mer på hur vi som forskare har arbetat för att stödja lärande på biblioteken.

Gemensamt för alla fyra projekt har varit att frågan om vad som var relevant att beforska, utveckla eller utvärdera har ägts av bibliotekspraktiken. Däremot har vi som följeforskare eller forskarhandledare kommit med synpunkter på hur frågorna bäst kunde beforskas eller utvecklas. Till exempel har vi i KUB-projektet med utgångspunkt från projektets målbeskrivning omformulerat målen så att måluppfyllelse ska kunna mätas. Aktionsforskningskursen hjälpte deltagarna att hitta sätt i tidigare forskning och teorier att beforska de områden som de hittade i sin egen praktik. I Synliggörande-projektet höll den deltagande forskaren i workshops om metoder för att analysera den egna verksamheten för alla deltagare.

Ett annat gemensamt drag i alla fyra projekt är att vi har haft nära kontakt med projektdeltagarna och regelbundet återkopplat sammanställningar och analyser av insamlad empiri. Detta har varit ett genomgående arbetssätt i såväl Synliggörande-projektet, Vuxbib-projektet och KUB-projektet. Så mycket som möjligt har också tillfällena för återkoppling varit interaktiva, det vill säga att vi har valt former som uppmuntrar till diskussion och lärande i grupp. I KUB-projektet har vi med utgångspunkt från en analys av insamlad empiri om hur projektet uppnår delmålen initierat en gruppdiskussion bland deltagande bibliotekschefer om kunskapsspridning på deras bibliotek. Med denna och liknande insatser har vi velat stimulera den reflektion kring den egna praktikens motsättningar och utmaningar som enligt Engeström (1987) leder till expansivt lärande. Återkopplingarna har inte bara speglat de aktiviteter som har pågått i det aktuella projektet, utan har också infört teoretiska perspektiv på projektets verksamheter med syfte att ge projektdeltagarna andra sätt att se på och tala om sin egen verksamhet. På detta sätt kan ett möte mellan våra olika praktikgemenskaper, forskningens och bibliotekens, leda till att vi i båda gemenskaperna kan förstå och analysera på ett annorlunda sätt.

Upplevda svårigheter och möjligheter med samarbete forskning – praktik

Det är naturligtvis inte okomplicerat att samverka mellan olika yrkesgrupper eller verksamheter, trots att bibliotekarier och forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap i ganska stor utsträckning har liknande bakgrund och en gemensam önskan om det bästa för biblioteken. Forskning och biblioteksverksamhet sker oftast i två skilda praktiker, med olikartade villkor, verksamheter och mål. Detta är enligt Maceviciute och Wilson (2009) ett resultat av en gradvis ökande separering genom akademisering av ämnet biblioteks- och informationsvetenskap, med formella utbildningar på högskolenivå, forskning och forskarstudier. Under processen har praktikens normer ersatts av akademins normer och uppdelningen mellan praktik och forskning har institutionaliserats (ibid.). De svårigheter och möjligheter vi har upplevt genom vår medverkan i ovan beskrivda projekt beskrivs nedan. Flera av punkterna hör ihop och vissa är mer komplexa än andra.

- Nya infallsvinklar och legitimitet. Hur omsätts ny kunskap på biblioteken?

Det som ofta framkommer när det gäller interaktiv forskning är att forskningen ger nya infallsvinklar och att praktiken får syn på teoretiska perspektiv som man annars inte hade uppmärksammat. Praktikerna får hjälp med att se på sin egen verksamhet med nya ögon och de lär sig mer om olika sätt att analysera den egna verksamheten och organisationen. En annan fördel med forskning är att den kan ge projektet tyngd, man kan säga att forskningen ger legitimitet åt projektet både inom organisationen men också utåt mot omvärlden. Detta var något som kom fram tydligt i aktionsforskningskursen då deltagarna uttryckte att de genom mötet med forskare fått nya redskap att analysera och utveckla verksamheten. Det var

emellertid en ganska krävande process som innebär regelbundna träffar och en hel del arbete på egen hand mellan träffarna, såväl för deltagare som för handledare. Att verksamheten utvecklas utifrån de nya insikterna sker inte per automatik utan kräver en aktiv insats. En stor fördel med kursen var just att den varvade praktiskt arbete med forskningsperspektiv under en längre tid.

Synliggörande-projektets styrka var att det från början hade som ett mål att inkludera forskning och fick deltagarna att reflektera över den. Förutom forskarens inslag ingick läsning av och diskussion kring relevant forskning också i andra delar av projektet. Jämfört med de flesta utvecklingsprojekt har fokus i Synliggörande-projektet legat på att tänka och analysera innan man handlar. Medan detta har lett till ett mer reflekterande förhållningssätt bland deltagarna, har detta fokus på reflektion samtidigt upplevts som både förvirrande och bromsande av de deltagande bibliotekarierna. De nya infallsvinklar som forskning för med sig innebär att projektledningen inte samtidigt kan peka ut riktningen för vad man vill åstadkomma och det visade sig att det tar lång tid att omsätta nya tankar i handling som kan leda till mätbar måluppfyllelse, i detta fall en ökad andel användare. Balansen mellan reflektion och handling är med andra ord inte lätt.

- Möte mellan olika kulturer. Vad händer när två praktikgemenskaper möts?

När praktiker och forskare möts är det två olika fält, eller praktikgemenskaper, som ska kommunicera, vilket kan leda till kulturkrockar. Olika praktikgemenskaper utmärker sig bland annat genom att ha skilda repertoarer av begrepp som alla i gemenskapen är överens om (Wenger 1998). Forskare pratar exempelvis mycket om ”problem”, men menar något helt annat än när man talar om problem i bibliotekspraktiken och vardagsarbetet. Nackdelarna med att vara en del av forskningen utifrån praktikers perspektiv kan också handla om att man upplever att man får fler frågor än svar och att det finns en osäkerhet om vad forskningen ska bidra till. Forskare är ofta bra på att identifiera och beskriva olika typer av problem och frågor, men formulerar inte lika ofta svar (Kock 2010, s. 17). Som forskare är vi fokuserade på att grundligt belysa olika perspektiv, att koppla resultat till olika teorier för att analysera och förklara och att kontinuerligt kritiskt ifrågasätta och försöka hitta mönster. Bibliotekspraktiken är i regel betydligt mer fokuserad på handlingar och utförande för att det dagliga arbetet ska fortlöpa på ett bra sätt. Sådana här skillnader i synsätt kunde vi framförallt iaktta i VUXBIB. I slututvärderingen av Synliggörande-projektet framkommer att flera deltagare menade att den fokus på reflektion med hjälp av forskningen som kännetecknade projektets första faser medförde att genomförandefasen fördröjdes alltför mycket (Eliasson & Jansson 2011).

Forskningen kan också innebära en ökad arbetsbelastning för praktiker när de ska svara på intervjufrågor eller enkäter. Detta uttryckte några av deltagarna i VUXBIB och vi kan ana att det i KUB-projektet finns ett visst motstånd mot att fylla i de blanketter som deltagarna uppmanas till. Biblioteken, liksom många andra offentliga verksamheter, är ju tämligen ”enkättyngda” redan.

- Osäkerhet kring forskningens och forskarnas roll. Har det skett ett skifte i praktikens syn på forskning?

Att arbeta gränsöverskridande på det sätt som vi forskare gjorde i VUXBIB var då (2002) ganska ovanligt i den svenska biblioteksvärlden och inte helt okontroversiellt, kan konstateras såhär i backspegeln. Både forskare och praktiker hade att tampas med ett traditionellt synsätt på akademiskt vetenskapande kontra kunskapsutveckling som sker inom ramen för professions- och praxisinriktat utvecklingsarbete. Det fanns också olika förväntningar knutna

till den forskarroll som vi hade i projektet. I diskussionerna mellan oss och projektaktörerna upplevdes det som stimulerande för utvecklingsarbetet när vi så att säga klev ur den traditionella forskarrollen och redogjorde för forskning och egna ståndpunkter. Många uttryckte uppskattning när vi upplevdes forska ”med” hellre än ”om”. Samtidigt förde vi i forskargruppen vid flera tillfällen, både inom forskargruppen och i samtal med våra akademiska kolleger, diskussioner om vad som egentligen var innebörden av forskningsuppdraget (Gärdén et al. 2006, s. 36). I de senare projekten har vi forskare märkt mindre av problematiken kring synen på forskning som helt skild från biblioteksverksamheten.

- Balansgång mellan närhet och distans. Hur nära får forskare komma praktiken?

Den traditionella forskaren är distanserad från den praktik som ska studeras, men när det gäller interaktiv forskning befinner sig forskaren istället nära det som studeras (Johansson 2008). Ofta kräver forskning distans i både tid och rum för att kunna analysera på djupet och se handlingsmönster, olika perspektiv och problem. Som forskare hade vi hela tiden, framförallt i VUXBIB, att hantera en svår balansgång mellan närhet och kritisk distans (Gärdén et al. 2006 s. 34ff.). Av de fyra projekt som beskrivits var VUXBIB det projekt som hade det mest otydliga uppdraget gällande hur nära och involverade forskarna skulle vara. I aktionsforskningskursen och i KUB-projektet är syftet att forskarna *ska* bidra till utveckling av verksamheten. Det är enklare att arbeta med uppdragsforskning eller nära samarbete med praktiker när premisserna är klarlagda. Ibland lyfts också problematiken med förförståelse fram i samband med kritisk distans. Djup förförståelse kan leda till att forskare får svårt att problematisera och kritisera (Berlin 2004, s. 213f.). Ett relaterat dilemma för oss forskare är hur mycket vi egentligen ska styra eller stödja praktikerna i deras arbete. I aktionsforskningskursen var balansgången mellan att styra och stödja inte alltid självklar under samtalen.

Liknande problem synliggjordes i forskningsprocessen under Synliggörande-projektet. I de regelbundna samtalen där en av oss agerade bollplank till projektledaren fick man som forskare tillfälle att vara med och styra projektet, samtidigt som man skulle dokumentera och utvärdera projektet under projekttiden. Balansgången försvårades här ytterligare av att projektledaren tidigare själv varit anställd vid samma institution som forskaren och därmed kan ha delat alltför lika referensramar. Projektledarens fokus på att deltagarna skulle tillgodogöra sig forskning och lägga mycket tid på reflektion kan ha delats mer av forskaren än av projektdeltagarna, och ställt forskare och projektledare på ”samma sida” från projektdeltagarnas synvinkel. En sådan närhet kan minska forskarens möjligheter att kritiskt spegla projektets arbete och mål utifrån. Att ha med en extern utvärderare antingen, som i detta fall, på slutet av projektet, eller att arbeta i ett team av forskare som kan stödja varandra i att hålla den kritiska distansen är då av stor vikt för att kunna behålla forskningens kraft.

- Forskning genom uppdrag. Hur fri är man när man forskar eller utvärderar på beställning?

En farhåga man kan känna som forskare i uppdragsforskning eller utvärdering handlar om att man riskerar att bli ”bakbunden” av uppdragsgivaren. När vi arbetade i VUXBIB hade vi att förhålla oss till det faktum att vi forskade på beställning. Kulturrådet var uppdragsgivare och finansierare och forskningen var på så vis styrd. Någon projektdeltagare befarade att vi därmed inte kunde vara tillräckligt kritiskt ifrågasättande. Men trots att uppdragsgivarna kontinuerligt informerades om forskningsarbetet hade de i själva verket sällan invändningar eller synpunkter som rörde innehållet i vårt forskningsarbete, på gott och ont. (Gärdén et al. 2006,

s. 37). I fallet KUB handlar det om ifall projektets styrgrupp och ESF skulle styra oss så att vi inte är tillräckligt fria att kunna vara kritiskt ifrågasättande och bestämma vilka frågor som ska fokuseras. Detta är emellertid ingenting som vi ännu har upplevt, utan tvärtom tycker vi att vi har stort handlingsutrymme och stora möjligheter att utforma datainsamling, analys och resultatpresentation. Bidragsgivaren ESF är angelägen om att större projekt utvärderas kontinuerligt av följeforskare och anordnar särskilda seminarier där både projektägare och utvärderare kan lyfta frågor om styrkor och svagheter med ansatsen. På ett av dessa seminarier togs vikten av forskarens handlingsutrymme upp som en nödvändig del av framgångsrik följeforskning.

- Dialog och transparens. Hur kommuniceras forskningens villkor och metoder?

Under uppdraget med folkbibliotekens stöd till vuxnas lärande, VUXBIB, drog vi viktiga lärdomar av att arbeta med uppdragsforskning. En betydande erfarenhet var att trots de bästa intentioner är det svårt att nå genomskinlighet och tydlighet mellan forskare, uppdragsgivare och de som blir föremål för forskning. Genom att uppdragsforska i nära samverkan med praktiken lärde vi oss att det är viktigt att kontinuerligt diskutera de krav som uppdragsgivaren (finansiären) ställer, vilken relation uppdragsgivaren/finansiären och forskarna ska ha, vilka teoretiska och metodologiska grunder forskarna arbetar utifrån, relationen mellan olika aktörgrupper och forskarnas uppdrag, anonymitet och konfidentialitet, hur forskningsprocessen framskrider och förändras, samt kontinuerligt nedteckna och förmedla denna (Gärdén et al. 2006, s. 37f.). En fördel när det gäller kommunikation idag är att olika redskap har utvecklats som gör det möjligt att kommunicera även när man inte kan träffas. I KUB-projektet använder vi oss bland annat av Adobe Connect och projektets blogg för att kontinuerligt informera och kommunicera om vårt uppdrag.

- Komplexitet kring effekter och måluppfyllelse. Vilka resultat kan forskningen och utvärdering egentligen komma fram till?

KUB-projektet handlar om kompetensutveckling. Men hur mäts egentligen resultat av kompetensutveckling? Brulin och Svensson (2009, s. 42ff.) skriver att stora program de facto är svåra att utvärdera och att kunskapen om effekter är tämligen osäkra. Det beror bland annat på att målen för stora program i regel är divergerande och till och med motstridiga. Programmen designas ofta med så många och komplexa mål att det är svårt att utröna vilka deltagare man riktar sig till och därmed mäta hur väl målen uppnåtts. Vilka variabler och kontextuella faktorer spelar in och vad är orsak och verkan? Meningsfulla utvärderingar bör anlägga ett cykliskt förhållningssätt vilket innebär att man undan för undan förfinar mätningarna av mål med hjälp av en arsenal av olika metoder (Brulin & Svensson 2009, s. 44). De mål som sattes upp för KUB projektet var många, enligt projektansökan och avstämningsrapporter. Ett par månader in i projektets genomförandefas formulerades därför två övergripande mål för KUB, i samråd med oss utvärderare. Dessa är: ”Ledning och medarbetare i deltagande bibliotek har skapat och implementerat en modell för kontinuerligt lärande i vardagen, som är anpassad efter den lokala kontexten.” och ”Ledning och medarbetare i deltagande bibliotek har ökat sin kompetens inom något eller några prioriterade områden.” För att kunna mäta och undersöka målen arbetar vi med olika typer av datainsamling, kvalitativ och kvantitativ, och vi samlar in data kontinuerligt under hela projektperioden. Om vi under den fortlöpande analysen märker att vi inte får svar på våra forskningsfrågor finns det beredskap att förändra datainsamlingen för att bättre kunna undersöka måluppfyllelse.

Slutsatser

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att trots att vi visat på en rad svårigheter är vi positivt inställda till interaktiv forskning i samverkan med bibliotekspraktiken. Forskningen har mycket att lära av bibliotekspraktikens tysta kunskap som ofta artikuleras genom samarbetet. För båda parter innebär samarbetet lärande och kompetensutveckling. Genom att ta del av bibliotekspraktikens erfarenheter kan nya intressanta forskningsproblem formuleras av forskarna och praktiker får möjlighet att direkt uttrycka sina behov av forskning och kunskap.

Vi har identifierat några viktiga roller för forskare som väljer att arbeta med interaktiv forskning och stödja lärande ur ett sociokulturellt perspektiv. Att regelbundet spegla den verksamhet och de aktiviteter som man följer ur ett teoretiskt perspektiv, att bidra med kunskap om hur upplevda problem kan beforskas eller utvecklas, samt att ge tillfällen till en aktiv dialog mellan forskare och deras samarbetspartners tror vi är framgångsrika sätt för att stödja ett gemensamt lärande och tillsammans skapa ny kunskap.

Litteraturförteckning

Berlin, Johan (2004). Aktionsforskning: en problematisering. I: Rönnerman, Karin (red.) *Aktionsforskning i praktiken: Erfarenheter och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur. S. 209-220.

Brulin, Göran & Jansson, Sven (2009). En ny programperiod, en ny utvärderingsinsats! I: Svensson, Lennart, Brulin, Göran, Jansson, Sven & Sjöberg, Karin (red.). *Lärande utvärdering genom följeforskning*. Studentlitteratur: Lund. S. 37-53.

Eliasson, Anette & Jansson, Eiler (2011). *Konsten att synliggöra bibliotek - ett Halländskt projekt 2009-2010*. Halland: Regionbibliotek Halland.

Engeström, Yrjö (1987). *Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Engeström, Yrjö (1999). Innovative learning in work teams: Analyzing cycles of knowledge creation in practice. I: Engeström, Yrjö, Miettinen, Reijo & Punamäki, Raija-Leena (red.). *Perspectives on activity theory*. New York: Cambridge University Press.

Gärdén, Cecilia (2013). Skolbiblioteksforskning och skolbibliotekspraktik. I: Limberg, Louise & Hampson Lund, Anna (red.). *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: en forskningsantologi*. Lund: BTJ Förlag. S. 71-111.

Gärdén, Cecilia & Nowé Hedvall, Karen (2012). *Utvärdering genom följeforskning*. KUB-special. <http://issuu.com/bibliotexnytt/docs/kubspecial> [hämtad 2013-04-23]

Gärdén, Cecilia, Eliasson, Anette, Flöög, Eva-Maria, Persson, Christina & Zetterlund, Angela (2006). *Folkbibliotek och vuxnas lärande: Förutsättningar, dilemman och möjligheter i utvecklingsprojekt*. Borås: Valfrid.

Haddow, Gaby & Klobas, Jane E. (2004). Communication of research to practice in library and information science: Closing the gap. *Library & Information Science Research*, vol. 26, no.1, s. 29-44

Johannisson, Bengt, Ewa Gunnarsson & Torbjörn Stjernberg (red.) (2008). *Gemensamt kunskapande: Den interaktiva forskningens praktik*. Växjö University Press: Växjö universitet.

Johansson, Anders W (2008). Kritisk reflektion och handling i interaktiv forskning. I: Bengt Johannisson, Ewa Gunnarsson, Torbjörn Stjernberg (red.) *Gemensamt kunskapande: Den interaktiva forskningens praktik*. Växjö University Press: Växjö universitet. S. 17-34.

Kock, Henrik (2010). *Arbetsplatslärande: att leda och organisera kompetensutveckling. I: Kock, Henrik (red.) Arbetsplatslärande: att leda och organisera kompetensutveckling*. Lund: Studentlitteratur. S. 11-19.

Lave, Jean & Wenger, Etienne (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Powell, Ronald, Baker, Lynda & Mika Joseph (2002). Library and information science practitioners and research. *Library & Information Science Research*, vol. 24, no. 1, s. 49-72.

Rönnerman, Karin (2004). Vad är aktionsforskning? I: Rönnerman, Karin (red.) *Aktionsforskning i praktiken: Erfarenheter och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur. S. 13-30.

Svensson, Lennart & Sjöberg, Karin (2009). Utvärdering som stöd för hållbar utveckling. I: Svensson, Lennart, Brulin, Göran, Jansson, Sven & Sjöberg, Karin (red.). *Lärande utvärdering genom följeforskning*. Studentlitteratur: Lund. S. 19-35.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Säljö, Roger (2005). *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Säljö, Roger (2011). Kontext och mänskliga samspel. Ett sociokulturellt perspektiv på lärande. *Utbildning & demokrati* 2011, vol.20, no. 3, s. 67-82.